МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное образовательное учреждение
высшего образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Высшая школа татаристики и тюркологии им.Габдуллы Тукая

УТВЕРЖДАЮ
Проректор по образовательной деятельности КФУ
Проф. Д.А. Таюрский
_______________«___»________20__г.

подписано электронно-цифровой подписью

Программа дисциплины

Фонетика татарского языка Б1.Б.14.1

Направление подготовки: 45.03.01 - Филология

Профиль подготовки: Прикладная филология: татарский язык и литература, информационные технологии с углубленным изучением иностранного языка

Квалификация выпускника: бакалавр

Форма обучения: очное

Язык обучения: русский

Автор(ы):

Хадиева Г.К.

Рецензент(ы):

Галиуллина Г.Р.

СОГЛАСОВАНО:

Заведующий(ая) кафедрой: Галиуллина Г. Р.
Протокол заседания кафедры No ___ от "____" ___________ 201__г

Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации им. Льва Толстого (Высшая школа татаристики и тюркологии им.Габдуллы Тукая):
Протокол заседания УМК No ____ от "____" ___________ 201__г

Регистрационный No 902388818

Казань

2018

Содержание

1. Цели освоения дисциплины
2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы
3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля
4. Структура и содержание дисциплины/ модуля
5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения
6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов
7. Литература
8. Интернет-ресурсы
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Программу дисциплины разработал(а)(и) доцент, к.н. (доцент) Хадиева Г.К. кафедра татарского языкознания Высшая школа татаристики и тюркологии им.Габдуллы Тукая , Gulfiya.Khadieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Целями освоения дисциплины (модуля) "Фонетика татарского языка" являются 1) формировать общих представлений о звуковой стороне родного языка, последовательное и всестороннее изучение особенностей татарского произношения в его коммуникативных и территориальных разновидностях; 2) рассмотреть фонетического строя современного татарского языка как системы разно уровневых функциональных единиц, которые используется в различных коммуникативных целях.

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел " Б1.Б.14 Дисциплины (модули)" основной образовательной программы 45.03.01 Филология и относится к базовой (общепрофессиональной) части. Осваивается на 1 курсе, 1 семестр.

Федеральный государственный образовательный стандарт по направлению подготовки 45.03.01 - "Филология" (академический бакалавр) предусматривает изучение дисциплины "Фонетика татарского языка" в составе профессионального цикла, его базовой части, профиль:Профиль: Прикладная филология: татарский язык и литература, информационные технологии с углублённым изучением иностранного языка.

Дисциплина занимает важное место в системе курсов, ориентированных на изучение основного языка.

Для освоения данной дисциплины необходимы знания, полученные обучающимися в средней общеобразовательной школе, в частности, они должны иметь общее представление о языке, о звуках, звуковых изменениях, алфавите. Большое значение приобретают и знания, полученные в процессе одновременного с изучением данной дисциплины курса введения в языкознания.

Курс "Фонетика татарского языка" является основой для курсов морфологии, лексикологии, синтаксиса современного татарского языка, татарской диалектологии и др.

Форма отчётности - экзамен в 1 семестре.

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурой мышления; способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения
ОК-4 (общекультурные компетенции)	способность принимать организационно-управленческие решения в нестандартных ситуациях и готовность нести за них ответственность
ПК-1 (профессиональные компетенции)	способность демонстрировать знание основных положений и концепций в области теории и истории основного изучаемого языка и литературы, теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста, представление об истории, современном состоянии и перспективах развития филологии

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ПК-2 (профессиональные компетенции)	владение базовыми навыками сбора и анализа языковых и литературных фактов с использованием традиционных методов и современных информационных технологий
ПК-5 (профессиональные компетенции)	способность применять полученные знания в области теории и истории основного изучаемого языка и литературы, теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста в собственной научно-исследовательской деятельности

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- определение и описание предмета фонетики, ее связь с другими науками;
- методы исследования, применяемые в фонетике;
- понятие литературного произношения и орфографической нормы;
- классификацию гласных звуков в татарском языке;
- классификацию согласных звуков в татарском языке;
- чередование звуков, проблема нейтрализации фонем;
- модификации фонем в потоке речи: ассимиляцию, аккомодацию, элизию;
функции слога в речи;
- составные части слога, типы слогов, структура слога, теории слога в применении к татарскому языку;
- понятие ударения: словесное, тактовое, фразовое;
- виды и степени словесного ударения в татарском языке, факторы, определяющие место ударения;
- определение интонации, ее аспектов и функций;
- логическое ударение;
- основные принципы орфографии.

2. должен уметь:

- записывать слова татарского языка в фонематической и фонетической транскрипции, указывая с помощью диакритических значков основные позиционные и комбинаторные аллофоны;
- определить интегральные и дифференциальные признаки фонем;
- провести сопоставительный анализ систем вокализма и консонантизма в татарском языке;
- привести примеры исторических чередований в татарском языке;
- разделить слово на слоги, дать анализ возможных сочетаний гласных и согласных в начале и конце слога;
- определить место ударения в многосложном слове, объяснить правило;
- проанализировать предложение: разбить его на синтагмы, найти акцентное ядро и другие структурные компоненты каждой синтагмы, определить тип тона в каждой синтагме, нарисовать интонограмму.

3. должен владеть:

- артикуляции татарских фонем;
- работы с новейшими методами исследования фонетических явлений.

4. должен демонстрировать способность и готовность:

В результате освоения дисциплины студент должен:

Знать:

- определение и описание предмета фонетики, ее связь с другими науками;
- методы исследования, применяемые в фонетике;
- понятие литературного произношения и орфографической нормы;
- классификацию гласных звуков в татарском языке;
- классификацию согласных звуков в татарском языке;
- чередование звуков, проблема нейтрализации фонем;
- модификации фонем в потоке речи: ассимиляцию, аккомодацию, элизию;

функции слога в речи;

- составные части слога, типы слогов, структура слога, теории слога в применении к татарскому языку;
- понятие ударения: словесное, тактовое, фразовое;
- виды и степени словесного ударения в татарском языке, факторы, определяющие место ударения;
- определение интонации, ее аспектов и функций;
- логическое ударение;

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет 3 зачетных(ые) единиц(ы) 108 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины экзамен в 1 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю

Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
1.	Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы	1		4	2	0	Письменное домашнее задание
2.	Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.	1		4	4	0	Письменное домашнее задание

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
3.	Тема 3. Тартык авазлар.	1		2	4	0	Тестирование
4.	Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре.	1		4	4	0	Устный опрос
5.	Тема 5. Авазларның позицион үзгәрешләре.	1		2	2	0	Письменное домашнее задание
6.	Тема 6. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.	1		4	4	0	Реферат
7.	Тема 7. Графика һәм орфография.	1		4	4	0	Презентация
8.	Тема 8. Орфоэпия	1		2	4	0	Тестирование
.	Тема . Итоговая форма контроля	1		0	0	0	Экзамен
	Итого			26	28	0	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Фонетиканың өйрәнү объекты, бурычлары. Татар фонетикасын өйрәнү тарихы. Фонетиканы өйрәнүнең әһәмияте. Сөйләм авазларын өч аспектта өйрәнү. Фонема турында төшенчә. Аваз һәм фонема. Фонетика фәненең тикшеренү ысуллары.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Фонетиканың өйрәнү объекты, бурычларын билгеләү. Татар фонетикасын өйрәнү тарихын этаплап сөйләү. Сөйләм авазларын өч аспектта өйрәнү. Фонема нәрсә ул?. Аваз һәм фонема, аерымлыклар. Фонетика фәненең тикшеренү ысуллары әйтү. Л.В. Щерба билгеләмәсе.

Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Татар теленең авазлар системасы. Сузык фонемаларның саны һәм составы. [ый] авазының фонемалык табигате турында бәхәсләр. Сузыкларны төркемләү. Сузыкларны характерлау. Дифтонглар. Күтәрелмә һәм төшерелмә дифтонглар.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Татар теленең авазлар системасын, сузык һәм тартык фонемаларның саны һәм составы турында төрле карашлар булуы. [ый] авазының фонемалык табигате турында бәхәсләр. Хәлил Сәлимовның ый га карата фикере. Сузыкларны әйтелеш һәм акустик яктан төркемләү. Сузыкларны характерлау. Дифтонглар. Күтәрелмә һәм төшерелмә дифтонгларга карата күнегүләр.

Тема 3. Тартык авазлар.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Татар телендә тартык авазларның саны һәм составы, галимнәрнең карашлары. Тартык авазларны төркемләү һәм характерлау.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Татар телендәге тартык авазлар һәм аларның язуда бирелеше. Кайбер тартык авазларга алфавитта хәреф булмау. Язуда һәм әйтелештә кыенлыклар килеп чыгу. Тартыкларның ясалыш ысулы, ясалыш урыны. Сонор һәм шаулы тартыклар. Яңгырау һәм саңгырау тартыклар. Борын һәм авыз авазлары.

Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Татар телендә аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Аккомадация күренеше. Ассимиляция күренеше. Сузыклар ассимиляциясе, тартыклар ассимиляциясе. Сингармонизм. Рәт гармониясе. Иренләшү гармониясе. Сингармоник парлар. Сандхи очрагында сузыклар үзгәреше.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Татар телендә аваз үзгәрешләре. Авазларның әйтелешендәге өч моментны билгеләү. Бирелгән өзекләрдән рәт һәм ирен гармониясе буйсынган сүзләр, тартыклар һәм сузыклар ассимиляциясе, аккомадация, диссимиляция нәтиҗәсендә барлыкка килә торган аваз үзгәрешләренә күнегүләр эшләү. Сингармоник парларга мисаллар туплау. Сандхи очрагында сузыклар үзгәреше.

Тема 5. Авазларның позицион үзгәрешләре.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Позицион закончалыклар. Редукция күренеше. Сузыкларның сыйфат редукциясе. Микъдари редукция. Сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгы. Протеза, эпентеза һәм эпитеза күренеше.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Позицион закончалыкларның төрләренә күнегүләр эшләү. Редукция күренеше мисаллар китерү. Сузыкларның сыйфат редукциясе. Микъдари редукция. Сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгы. Тексттан протеза, эпентеза һәм эпитеза күренешенә мисаллар табу .

Тема 6. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Басым. Суперсегмент элементлар. Сүз басымы. Сүз басымының урыны. Проклиза һәм энклиза күренеше.Синтагма басымы. Логик басым.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Басымның төрләрен билгеләү, күнегүләр эшләү. Суперсегмент элементлар. Татар телендә сүз басымының урынына карата күнегүләр. Проклиза һәм энклиза күренешенә күнегүләр. Синтагма басымы, логик басым мисаллар белән аңлату, күнекмәләр булдыру.

Тема 7. Графика һәм орфография.

лекционное занятие (4 часа(ов)):

Графика фонемаларны язуда күрсәтү өчен ярдәмгә килә. Алфавит. Татарларда язу тарихы. Орфография. Орфография төзүдә фонетик, морфологик, тарихи-традицион, график принциплар. Сүзләрне кушып язу. Сүзләрне сызыкча аша язу. Баш хәрефләр кулланышы.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Графика. Алфавитны әйтү. Авазны белдерми торган һәм ике аваз билгесе булып йөри торган хәрефләр. Татарларда язу тарихын сөйләү. Орфография төзүдә фонетик, морфологик, тарихи-традицион, график принципларга карата күнегүләр. Сүзләрне кушып язу. Сүзләрне сызыкча аша язу. Баш хәрефләрнең язылышы, кулланышы.

Тема 8. Орфоэпия

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Татар телендә дөрес әйтелеш кагыйдәләре.Әдәби әйтелешнең ике төре: тулы стиль һәм сөйләмә стиль.Сузыкларны һәм тартыкларны әйткәндә үзенчәлекләр.

практическое занятие (4 часа(ов)):

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Татар телендә дөрес әйтелеш кагыйдәләренә күнегүләр эшләү.Әдәби әйтелешнең ике төре: тулы стиль һәм сөйләмә стиль. Татар телендә һәмзә авазының орфоэпиясе һәм орфографиясе. Сузыкларны һәм тартыкларны әйткәндә үзенчәлекләргә карата күнегүләр эшләү. сузыклар орфоэпиясендә аеручa игътибар ителергә тиешле күренешләр.

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
1.	Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы	1		подготовка домашнего задания	2	домашнее задание
2.	Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.	1		подготовка домашнего задания	4	домашнее задание
3.	Тема 3. Тартык авазлар.	1		подготовка к тестированию	4	тестирование
4.	Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре.	1		подготовка к устному опросу	4	устный опрос
5.	Тема 5. Авазларның позицион үзгәрешләре.	1		подготовка домашнего задания	2	домашнее задание
6.	Тема 6. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.	1		подготовка к реферату	4	реферат
7.	Тема 7. Графика һәм орфография.	1		подготовка к презентации	4	презентация
8.	Тема 8. Орфоэпия	1		подготовка к тестированию	3	тестирование
	Итого				27	

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Вузовское освоение курса "Фонетика татарского языка" предлагает использование как традиционных, так и инновационных образовательных технологий и требует рационального их сочетания.

Традиционные образовательные технологии подразумевают использование в учебном процессе таких методов работ, как лекция, практическое занятие, семинар и др.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, интернет, фото-, аудио- и видеоматериалы.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы

домашнее задание , примерные вопросы:

1.Л.В. Щерба Фонетика французского языка? (1963) дигән хезмәтендә фонеманың табигатен түбәндәгечә аңлата: ...җанлы сөйләмдә без уйлаганнан күбрәк төрле авазлар ишетелә, бу авазлар һәр аерым телдә чагыштырмача азрак сандагы аваз типларына берләшә. Алар мәгънә аеруда катнашалар һәм шул рәвешле кешеләрнең аралашуларына хезмәт итәләр... Без аларны фонема дип... бер үк фонеманың һәр аерым очракта әйтелә торган төрләрен фонема вариантлары дип атарбыз?. Билгеләмәне ятлагыз. 2. Төрки телләрнең фонетикасын өйрәнүгә багышланган нинди хезмәтләр бар? Дәфтәрегезгә язып килегез. 3. Аваз һәм фонеманың аермасы нәрсәдә?

Тема 2. Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар.

домашнее задание , примерные вопросы:

1. Бер-берсеннән сузык авазларының рәте белән генә аерылган биш пар сүз языгыз. 2. Бер-берсеннән сузык авазларының күтәрелеше белән генә аерылган биш пар сүз языгыз. 3. Бер-берсеннән сузык авазларының иренләшү-иренләшмәве белән генә аерылган биш пар сүз языгыз. 4. Сузык авазлар классификациясен ятларга.

Тема 3. Тартык авазлар.

тестирование , примерные вопросы:

1. Татар телендә тартык фонемаларның саны ? ___________. 2. Артикуляция ягыннан тартык авазлар ясалу __________ һәм ясалу _________ буенча характерланалар. 3. Тартыкларның ясалу урыны үпкәдән килә торган һаваның __________ урынына бәйле була. 4. Ясалу урыны буенча [қ,], [ғ], [ң], [х] тартыклары: а) тел уртасы ә) тел арты б) увуляр 5. Тел арты тартыклары ясалганда, телнең арты: а) хәрәкәтләнми ә) йомшак аңкауга таба хәрәкәт итә, шартлау барлыкка килә б) кече тел белән телнең арткы өлеше бер-берсенә якынаялар 6. Акустик яктан тавыш (тон) һәм шаудан торган авазлар: __________ 7. Тел уртасы [й] тартыгын әйткәндә: а) телнең алгы һәм урта өлеше, беркадәр улакланып, каты аңкауга таба күтәрелә ә) телнең алгы өлеше өскә күтәрелә б) тел очы аскы теш казналарында була, ә телнең урта бер өлеше каты аңкауга таба күтәрелә, ярык барлыкка килә; үпкәдән килә торган һава шул ярыктан өрелеп чыга 8. Токкарлык хасил итә торган сөйләм органнары килеп йомылалар һәм һава агымы үткәндә шартлап ачылу нәтиҗәсендә __________ тартыклар ясала. 9. Ирен-теш тартыкларын әйткәндә аскы ирен __________ таба хәрәкәт итә. 10. [м] авазы: а) ирен-ирен, өрелмәле, яңгырау, авыз авазы ә) ирен-ирен, ярымйомык, яңгырау, сонор, борын авазы б) ирен-теш, өрелмәле, шаулы, саңгырау, авыз авазы 11. Ирен-ирен тартыкларын әйткәндә аскы һәм өске иреннәр _________ таба хәрәкәт итәләр. 12. [ч] авазы: а) тел уртасы, өрелмәле, яңгырау, авыз авазы ә) тел алды, өрелмәле, шаулы, саңгырау, авыз авазы б) тел алды, йомык, аффрикат, шаулы, саңгырау, авыз авазы 13. Авазның борын куышлыгында ясалуына бәйле __________ авазлары барлыкка килә. 14. [х] авазы: а) кече тел, йомык, шаулы, саңгырау, авыз авазы ә) ирен-ирен, ярымйомык, яңгырау, борын авазы б) кече тел, өрелмәле, шаулы, саңгырау, авыз авазы 15. Сөйләм органнары бер-берсенә якынаялар, ләкин тулысынча йомылмыйлар, һава агымы тар аралыктан өрелеп чыгып _________ тартыклар ясала. 16. Зәңгәр, дала, җәймә сүзләрендә аерып бирелгән авазлар: а) ирен-ирен ә) ирен-теш б) тел алды 17. Йоткылык, өрелмәле, , саңгырау, шаулы, авыз аваз _________ . 18. Кече тел [қ] авазы ишетелгән төркемне билгеләгез: а) кинәт ә) көл б) карга 19. Йомык, тел арты, яңгырау, шаулы, авыз аваз __________ . 20. [д] авазы: а) тел алды, йомык, яңгырау, шаулы, авыз авазы ә) кече тел, ярымйомык, яңгырау, борын авазы б) тел уртасы, өрелмәле, яңгырау, авыз авазы

Тема 4. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре.

устный опрос , примерные вопросы:

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

1. Фонетика нәрсәне өйрәнә? 2. Фонетиканың өйрәнү максатына карап нинди төрләре бар? 3.Фонетиканы өйрәнүнең теоретик һәм гамәли әһәмиятен билгеләгез. 4. Сөйләм авазлары нинди аспектлардан чыгып өйрәнелә? 5. Авазларның нинди акустик билгеләре бар? Алар нинди берәмлекләр белән үлчәнәләр? 6. Сөйләм аппаратының төзелешен әйтегез. 7. Сөйләм авазы һәм фонема арасында нинди уртаклык һәм аерма бар? 8. Л.В. Щербаның фонема һәм фонема вариантларына биргән билгеләмәсен яттан әйтегез. 9. Фонетикада нинди тикшеренү ысуллары кулланыла? 10. Татар теле фонетикасын өйрәнгән галимнәрне һәм аларның хезмәтләрен әйтегез. 11. Татар телендә ничә сузык аваз бар? Сузык фонемаларның саны, составы турында татар тел белемендә булган карашлар. К.Насыйри, Г.Алпаров, Р.Ф. Шакирова, Ә.Ш. Әфләтунов, Х.Х. Сәлимов, Ф.М. Хисамова, Ф.Хәкимҗанов һ.б.) 12. Сузыкларны төркемләү принципларын әйтегез. 13. Артикуляцион яктан сузыклар нинди төркемнәргә бүленә? 14. Сузыкларны акустик яктан төркемләгәндә нинди билгеләре искә алына? 15. Нәрсә ул форманта? Лингвистика өчен кайсы форманталар әһәмиятле? 16. Татар телендә беренче формантасы иң югары ешлыкларда урнашкан авазны әйтегез. Беренче формантаның шундый булуы нәрсәгә бәйле? 17. Татар телендә икенче формантасы иң югары ешлыкларда урнашкан авазны әйтегез. Икенче формантаның шундый булуы нәрсәгә бәйле? 18. Нәрсә ул дифференциаль билге? Татар телендә бер генә дифференциаль билге белән аерылган нинди сузык фонемалар бар? 19. Нәрсә ул дифтонг? Татар телендә дифтонглар нинди төрләргә бүленә? 20. Татар тел белемендә тартык фонемаларның санына карата булган карашлар (Г.Алпаров, Ф.Г. Исхаков һ.б.). 21. Тартык авазлар сузыклардан нинди билгеләре белән аерылалар? 22. Тартык авазлар нинди принципларга нигезләнеп төркемләнәләр? 23. Ясалу урынына карап тартыклар нинди төркемчәләргә бүленәләр? 24. Ясалу ысулына карап тартыклар нинди төркемчәләргә бүленәләр? 25. Яңгырау һәм саңгырау тартыкларга бүлү нәрсәгә нигезләнә? 26. Сөйләмдә аваз үзгәрешләре ничек барлыкка киләләр? 27. Авазларның комбинатор үзгәрешләрен аңлатыгыз. 28. Аккомодациянең асылы нәрсәдә? Төрләрен әйтегез. 29. Ассимиляциянең асылы нәрсәдән гыйбарәт? Төрләрен әйтегез. 30. Сингармонизм законының эчтәлеген аңлатыгыз. Аның нинди төрләре бар? 31. Төрки телләрнең кайсыларында рәт гармониясе сакланмый? 32. Татар телендә сингармонизм законы нинди очракларда бозыла? 33. Сингармоник параллель нәрсә ул? Төрләрен әйтегез. 34. Ирен гармониясе татар язуында чагыламы? Кайсы төрки телләр язуында ирен гармониясе чагыла? 35. Сандхи кайсы очракларда күзәтелә? Мисаллар китерегез. 36. Диссимиляциягә нәрсә сәбәп була? Аның язуда чагылган очраклары бармы?

Тема 5. Авазларның позицион үзгәрешләре.

домашнее задание , примерные вопросы:

1.Татар телендә әйтелешләре рәт гармониясенә буйсынган, ә язылышлары үз телләрендәгечә сакланган гарәп-фарсы алынмаларына мисаллар уйлагыз. 2. Әдәби әсәрләрдән тартыклар чиратлашуы күзәтелгән 3 җөмлә язгыз. Кайсы тартыклар чиратлашканын күрсәтегез. 3. Тарихи аваз тәңгәллекләренә татар теленең төрле чор язма истәлекләреннән яисә кардәш телләрдән мисаллар табып язгыз. 4. Китерелгән схема буенча ассимиляция күренешен үзләштереп, һәр бүленешкә мисаллар туплагыз. 5.Матур әдәбият әсәрләреннән протеза, эпентеза, эпитеза, редукция күренешләренә 3 әр мисал табып язгыз.

Тема 6. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.

реферат , примерные темы:

Реферат темалары: 1. XX гасырның икенче яртысында татар фонетикасының үсеше. 2. Татар теле фонетикасын өйрәнүнең тарихы һәм хәзерге көндә өйрәнүнең торышы. 3. Татар орфоэпиясе. 4. Әдәби әйтелешне бозып сөйләү очраклары һәм аның сәбәпләре. 5. Татар әдәби әйтелешенең төп кагыйдәләре. 6. Л. Җәләйнең татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге. 7. Г.Шәрәфнең татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге. 8. Богородицкийнең татар фонетикасы өлкәсендә эшчәнлеге.

Тема 7. Графика һәм орфография.

презентация , примерные вопросы:

1. Татарларда язу тарихы. 2. Рун язуы. 3. Гарәп графикасы. 4. Латин графикасы. 5. Кирилл графикасы.

Тема 8. Орфоэпия

тестирование , примерные вопросы:

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

1. Орфоэпия ул - а) төрле морфологик процесслар вакытында морфемаларда бара торган фонетик үзгәрешләрне, чиратлашуларны өйрәнә ә) дөрес язу кагыйдәләре җыелмасы б) дөрес әйтелеш кагыйдәләренең, нормаларының җыелмасы 2. Татар теленең сүзләрне дөрес әйтү кагыйдәләре ____ диалектның ______ сөйләшенә нигезләнгән. 3. Орфоэпиянең диалекталь һәм гади сөйләм әйтелешләренә мөнәсәбәтен билгеләгез. а) орфоэпиягә диалекталь әйтелеш үзенчәлекләре керә ә) орфоэпиягә гади сөйләм әйтелешләре керә б) орфоэпия диалекталь һәм гади сөйләм әйтелешләрен кире кага 4. Әдәби әйтелеш төп ике төрле була: ___ стиль һәм _____ стиле. 5. Хәзерге татар телендә орфоэпик нормаларның бозылу сәбәпләрен күрсәтегез: а) әйтелеш белән язылыш арасында аерма булу ә) башка тел, диалект яки сөйләш үзенчәлекләре тәэсире б) ике җавап та дөрес 6. Кешеләрнең үзара аралашуларында (диалогларда) ? _____ стиле кулланыла. 7. Татар орфоэпиясенә нигез салган галим: а) Л.Җәләй ә) Г.Алпаров б) Җ.Вәлиди 8. Кече тел (увуляр) [қ] авазы ишетелгән төркемне билгеләгез: а) канат ә) күл б) көн 9. Увуляр [ғ] авазы кулланылган сүзләр төркемен күрсәтегез: а) гөл, иген, үги ә) гаять, гали, кәгазь б) егет, кигәвен, гамь

Итоговая форма контроля

экзамен

Примерные вопросы к экзамену:

1. Тел белеменең аерым тармагы буларак фонетика. Башка тел фәннәре арасындагы урыны, өйрәнү объекты.
2. Татар теле фонетикасын өйрәнүнең кыскача тарихы һәм хәзерге көндә өйрәнүнең торышы.
3. Фонетика фәненең методлары. Татар фонетикасында эксперименталь методлар куллану.
4. Аваз һәм фонема. Телдә фонемаларны аерып чыгару принциплары. Фонема вариантлары, әлеге мәсьәләдә татар тел белемендә карашлар
5. Сузык һәм тартык фонемалар, алар арасындагы акустик һәм артикуляцион аермалар, ясалыш үзенчәлекләре.
6. Сузык фонемалар. Сузык фонемаларның саны, составы турында татар тел белемендәге карашлар. Сузыкларны төркемләү принциплары.
7. Татар телендә тартык фонемалар саны һәм составы. Бу мәсьәләдә төрле карашлар. Тартыкларны төркемләү принциплары.
8. Ясалу урыны буенча тартык авазларны төркемләү.
9. Татар телендә фарингаль һәм ларингаль тартыклар. Татар әдәби телендә һәм диалектларда хәмзә авазының кулланылышы һәм язуда бирелеше.
10. Резонатор урынына карап тартыкларны төркемләү.
11. Ясалыш ысулына карап тартыкларны төркемләү.
12. Тавыш һәм шауның катнашуына карап тартыкларны төркемләү.
13. Татар теле фонемаларының телдә кулланылу ешлыклары. Фонемаларның янәшәлек күрсәткечләре.
14. Фонетик транскрипция. Транслитерация.
15. Татар телендә дифтонглар, аларның төрләре. Трифтонглар.
16. Төшерелмә дифтонглар, мисаллар китерергә.
17. Күтәрелмә дифтонглар. Мисаллар китерергә.
18. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Сингармонизм законы, аның төрләре.
19. Сингармоник парлар. Аларның ике төре.
20. Сингармоник парларга мисаллар китерергә.
21. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Аккомодация күренеше (тартыкларның сузыкларга тәэсире).
22. Аккомодация күренешенең бер төре буларак сузыкларның тартыкларга тәэсире. Авазлар чиратлашу.
23. Аккомодация күренешенә мисаллар китерегез.

24. Тартыкларның комбинатор үзгәрешләре. Ассимиляция һәм диссимиляция күренеше. Аның төрләре.
25. Диалектлардан диссимиляция күренешенә мисаллар китерегез.
26. Акустик ассимиляциягә мисаллар китерегез.
27. Сузык авазлар өлкәсендәге позицион үзгәрешләр (редукция, протеза, эпентеза).
28. Тартык авазлар өлкәсендәге позицион закончалыклар (сүз башы, сүз ахыры закончалыгы).

29. Тартыкларның яңгыраулыкта-саңгыраулыкта охшашланулары. Мисаллар китерергә.
30. Ясалу урыны буенча тартыклар охшашлануга мисаллар китерегез.
31. Татар телендә элизия күренеше.
32. Татар орфоэпиясе, аның бүгенге көндә әһәмияте. Татар орфоэпиясенең кыен очраклары.
33. Татар телендә сузыклар орфоэпиясе.
34. Татар телендә тартыклар орфоэпиясе.
35. Хәзерге вакытта татар орфоэпиясен бозып сөйләү очраклары, аның сәбәпләре.
36. Сингармонизм күренешенә бәйле орфографик һәм орфоэпик кагыйдәләр.
37. Орфографиянең предметы, бурычлары һәм әһәмияте. Гарәп, латин, кириллица алфавитларына нигезләнгән орфографияләр, аларның аермалы яклары.
38. Хәзерге татар орфографиясе һәм аның төп принциплары.
39. Морфологик принцип буенча языла торган сүзләргә мисаллар китерегез.
40. Алгы рәт сузыклары чолганышында увуляр к, г авазларының язуда бирелешен аңлатырга.
41. Хәзерге татар язуында ъ һәм ь билгеләре нинди вазыйфа үти?
42. Берничә авазга билге булып йөрүче хәрефләр.
43. Татар телендә әйтелеш белән язылыш арасында зур аерма булган очраклар.
44. Татар язуы тарихы. Хәреф һәм алфавит реформалары.
45. Татар язуында гарәп графикасы. Имла төзәтү.
46. Хәзерге татар графикасы. Аның телдәге авазларны чагылдыру үзенчәлекләре.
47. Сүзләрне кушып, сызыкча аша, аерып язу. Сүз кисәкләрен юлдан-юлга күчерү.
48. Татар теленең просодикасы, аның компонентлары.
49. Татар сөйләменең интонациясе: аның состав өлешләре, әһәмияте, роле.
50. Интонациянең бер элементы буларак татар тел белемендә басым. Аның төрләре.
51. Сүз басымы: аның фонетик табигате, урыны, мәгънәви роле. Татар телендә сүз басымының урыны.
52. Татар телендә сүз басымы мәсьәләсе.
53. Логик басым. Аның фонологик роле. Эмфатик басым.
54. Татар теленең иҗек төзелеше. Татар һәм төрки телләрдә иҗек калыплары.
55. Г.Алпаровның татар теле фонетикасы өлкәсендәге эшчәнлеге.
56. Л. Җәләйнең татар фонетикасын өйрәнүгә багышланган хезмәтләре.
57. Каюм Насыйриның татар фонетикасы өлкәсендәге эшчәнлеге.
58. XX гасырның икенче яртысында татар фонетикасының үсеше.

7.1. Основная литература:

Татар грамматикасы: өч томда / проект җит. М.З. Зәкиев; ред. Ф.М. Хисамова. - Тулыландырылган 2 нче басма. - Казан: ТӘһСИ, 2015. - Т. I. - 512 б. http://www.antat.ru/ru/iyli/publishing/book/2015/Грамматика_1оптим.pdf

Хәзерге татар әдәби теле фонетикасы : уку-укыту кулланмасы / Казан (Идель буе) федер. ун-ты ; [авт.-сост. к.филол.н., доц.] Г. К. Һадиева ; [науч. ред. д.филол.н., проф. Г. Ф. Саттаров] .? Казан : [Казанский университет], 2012 .? 123 б.

Татар әдәби теле тарихы (XIII гасыр - XX йөз башы) / И.Б. Бәширова, Ф.Ш. Нуриева, Э.Х. Кадыйрова; фәнни ред. Ф.М. Хисамова. - Казан: ТӘһСИ, 2015. - I т.: Фонетика. Графика: язма традицияләр, норма һәм вариантлылык. - 696 б. http://www.antat.ru/ru/iyli/publishing/book/2015/ИТЛЯ_1опим.pdf

7.2. Дополнительная литература:

Хадиева Г.К. Татар теленнән тестлар:фонетика. - Казан: Казан ун-ты, 2012.

Теория языка. Вводный курс: Учебное пособие / А.А. Горбачевский. - М.: Флинта: Наука, 2011. - 280 с.http://znanium.com/catalog.php?bookinfo=447873

Татарча сөйләшик = Давайте говорить по-татарски = Let's speak tatar : [уку әсбабы] / К. С. Фәтхуллова, Ә. Ш. Юсупова, Э. Н. Денмөхәммәтова ; [ф. ред. Р. Р. Җамалетдинов ; инглиз тел. тәрҗ. Д. Р. Шәрифуллина] .? Казан : Татарстан китап нэшрияты, 2012 .? 310 б.

7.3. Интернет-ресурсы:

Казанский федеральный университет - http://www.kpfu.ru/main_page

Матбугат ru - www.matbygat.ru

Научная библиотека им. Н. И. Лобачевского Казанского федерального университета - http://www.kpfu.ru/portal/docs/F451166139/Library.jpg

Универсальная энциклопедия - www.wikipedia.ru

Электронные словари - www.slovari.ru

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "Фонетика татарского языка" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

Мультимедийная аудитория, вместимостью более 60 человек. Мультимедийная аудитория состоит из интегрированных инженерных систем с единой системой управления, оснащенная современными средствами воспроизведения и визуализации любой видео и аудио информации, получения и передачи электронных документов. Типовая комплектация мультимедийной аудитории состоит из: мультимедийного проектора, автоматизированного проекционного экрана, акустической системы, а также интерактивной трибуны преподавателя, включающей тач-скрин монитор с диагональю не менее 22 дюймов, персональный компьютер (с техническими характеристиками не ниже Intel Core i3-2100, DDR3 4096Mb, 500Gb), конференц-микрофон, беспроводной микрофон, блок управления оборудованием, интерфейсы подключения: USB,audio, HDMI. Интерактивная трибуна преподавателя является ключевым элементом управления, объединяющим все устройства в единую систему, и служит полноценным рабочим местом преподавателя. Преподаватель имеет возможность легко управлять всей системой, не отходя от трибуны, что позволяет проводить лекции, практические занятия, презентации, вебинары, конференции и другие виды аудиторной нагрузки обучающихся в удобной и доступной для них форме с применением современных интерактивных средств обучения, в том числе с использованием в процессе обучения всех корпоративных ресурсов. Мультимедийная аудитория также оснащена широкополосным доступом в сеть интернет. Компьютерное оборудованием имеет соответствующее лицензионное программное обеспечение.

Компьютерный класс, представляющий собой рабочее место преподавателя и не менее 15 рабочих мест студентов, включающих компьютерный стол, стул, персональный компьютер, лицензионное программное обеспечение. Каждый компьютер имеет широкополосный доступ в сеть Интернет. Все компьютеры подключены к корпоративной компьютерной сети КФУ и находятся в едином домене.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, интернет, фото-, аудио- и видеоматериалы.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 45.03.01 "Филология" и профилю подготовки Прикладная филология: татарский язык и литература, информационные технологии с углубленным изучением иностранного языка .

Автор(ы):
Хадиева Г.К. ____________________
"__" _________ 201 __ г.

Рецензент(ы):
Галиуллина Г.Р. ____________________
"__" _________ 201 __ г.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ